

УДК 327

АНТИГЛОБАЛІЗМ: ІСТОРІЯ ТА ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ

Микита Коваль

*Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
кафедра політичної психології та соціально-правових технологій
вул. Пирогова, 9, 01601, м. Київ, Україна*

Метою даної статті є дослідження історії антиглобалізму, його переваг та недоліків.

За останнє десятиліття ми зіткнулися з таким явищем як глобалізм. Відповідно, сьогодні актуальним стає питання про антиглобалізм – як явище, що характеризує позицію людей, які протистоять глобалізму. Хоча самі представники антиглобалістського руху стверджують, що вони виступають не проти глобалізму, а лише за певну, оновлену форму глобалізму.

Антиглобалізм є досить специфічним явищем, представниками якого є ліворадикали і крайні праві, анархісти і профспілковики, комуністи і націоналісти. Усі вони стверджують, що антиглобалізм – рух надкласовий, а в економічному сенсі спрямований на захист виробників реальних благ: робітників, підприємців, будівельників, фермерів, а також лікарів, викладачів, військових (фахівців).

Антиглобалістський рух характеризується багатоаспектністю свого розвитку, має досить специфічну структуру, яка виявляється у відсутності централізації влади, тобто немає єдиного керівного органу.

Ключові слова: глобалізм, антиглобалізм, радикалізм, мережевий характер, бінарно-опозиційно, ідеологія, радикально-екологічні.

Антиглобалізм – загальний термін, який характеризує політичну позицію людей, що протистоять політиці глобалізації. Прихильники антиглобалізму загалом об'єднують ідею протистояння політичній владі транснаціональних корпорацій шляхом встановлення суверенітету держав, що проявляється у вигляді торгових договорів та впливу міжнародних економічних організацій. Цей процес, на їхню думку, шкодить демократії, правам людини, навколишньому середовищу і особливо суспільствам країн, що розвиваються [1, mirslovarei/pol].

Антиглобалізм включає багато окремих рухів. Багато людей, яких називають антиглобалістами, не сприймають цього терміну, й використовують інші назви, такі як «Рух всесвітньої справедливості», «Рух рухів» (популярний термін в Італії), «альтерглобалізм» (переважно у Франції) та багато інших [2, с. 423].

Центром антиглобалістів є американський «Інтернешнл екшен центр», що набрав силу у другій половині 90-х. Сьогодні, на думку представників «Інтернешнл екшен центру», в їхніх лавах нараховується від 20 до 35 млн. членів із понад 50 країн, де розташовано центри чи офіси організації [3, с. 35].

Нерідко на поняття антиглобалізму неправомірно переносять суто марксистські поняття і принципи: якщо антиглобалізм – отже, проти глобалізації, отже, це не що інше, як реанімація комуністичної пропаганди. Таке трактування антиглобалістського руху не враховує діалектики самого історичного процесу, який нині не можна пояснити, використовуючи марксистські аргументи про боротьбу між двома соціально-економічними системами, між працею і капіталом. Виникла нова ситуація, що породила нові протиріччя. Світ не став стабільнішим. Але від того, що він не став таким, антірохи не впливає, що його можна пояснити у рамках хрестоматійної аргументації: буржуазна ідеологія – марксистська ідео-

логія. Важливо зрозуміти, що виникли нові соціальні рухи, нові суб'єкти світової політики, які не вкладаються у поняття класичної політології. Некласична ситуація припускає неklasичну методологію осмислення антиглобалістського руху.

Антиглобалістський рух характеризується багатоаспектністю свого розвитку. Сьогодні антиглобалізові притаманний радикалізм. Але, знову ж таки, цей антиглобалістський аспект не слід плутати з ліворадикалізмом у марксистському розумінні терміна. Радикальна тенденція в антиглобалізмі ґрунтується на принципах плюралізму. Історичний контекст формування цього соціально-політичного феномена означає, що радикальний плюралізм необхідний для збереження єдності антиглобалістського руху. Для цього є об'єктивні передумови. Антиглобалістський рух надто молодий, надто мало часу у нього було для звичної політичної структуралізації. Тому ставка на радикальний плюралізм робиться свідомо – він є ніби одним з програмових положень антиглобалізму. Наприклад, в антиглобалістських акціях беруть участь як групи, що принципово виступають проти насилля (паціфісти, євангелісти), так і ті організації, що не мислять своєї діяльності без актів насилля (націонал-ізоляціоністи, ліворадикальні групи) [4, с. 261].

Зовні ніби крихка структура антиглобалістського руху не заважає йому бути керованим. Не виключено, що у створенні звичного жорстко діючого центру антиглобалізму не зацікавлені й самі лідери численних антиглобалістських організацій. Крім того, на багатоаспектності антиглобалізму позначаються традиції анархізму і соціального руху ненасилля, поширеного у США у 1960–1980-х роках. Кожна антиглобалістська група самодостатня й автономна. Така форма відкриває широкий доступ до руху дуже різноманітним за своїми позиціями, стилем поведінки і тактикою антиглобалістським групам, звільняючи їх від необхідності підкорятися владі лідера при розбіжностях, що неминуче виникають. Антиглобалісти вважають, що поява протиріч інтересів серед учасників цього руху, який об'єднує групи, що репрезентують різноманітні зрізи суспільства та дуже різні соціальні інтереси, цілком припустима [5, с. 137].

Нетрадиційним аспектом антиглобалістського руху є його мережевий характер. На відміну від глобалізаційної системи світу, де існує один чи кілька лідерів, контрольовані ними менеджери та рядові виконавці, антиглобалізм ґрунтується на рівноправності і партнерстві. У ньому немає традиційної пірамідальної ієрархії. Усі рухи та ідеології рівноправні, немає тут і домінуючої організації. Національні партії та рухи, міждержавні об'єднання, нові і старі ідеології контрkapіталізму утворюють «павутину», взаємопов'язану мережу. У цьому можна побачити передумову довговічності антиглобалістського руху. Навіть якщо зникне якась організація або лідер, то це не зашкодить всьому рухові. Мережа є принципово відкритою і розімкнутою.

Усі антиглобалістські організації створюють власні сайти в Інтернеті, які дозволяють оперативнo поширювати необхідну та корисну інформацію. Самі антиглобалісти знають, що Інтернет для них – головний засіб боротьби.

Інша обставина, що дозволяє забезпечувати швидкість реагування різних груп у середині антиглобалістського руху – це багаторічна традиція неформальних відносин, що склалася у середовищі лідерів неурядових організацій, які визначають обличчя і зміст руху. Оскільки неформальні відносини вже зарекомендували себе потужним засобом масової консолідації, їх поширенню у середовищі антиглобалістів приділяється достатньо уваги. Демонстрації протесту, в яких беруть участь десятки тисяч людей з різних куточків світу покликані не тільки вирішувати політичні завдання, але й об'єднувати людей із перспективою розширення соціальної бази руху на основі формування особистих контактів.

Водночас варто підкреслити, що антиглобалістське об'єднання за принципом протистояння спільному супротивникові досить слабке у довгостроковій перспективі.

Стосовно виникнення антиглобалізму літописці новітньої світової історії розходяться у точній даті, але сходяться в одному – новий рух народився у 90-х роках минулого століття.

За точку відліку береться 1994-й, рік повстання індіанців мексиканського штату Ч'япас. Причиною повстання стали гігантські вирубування лісів, проведені у рамках створення вільної зони торгівлі зі США, а також намір створити на індіанських землях величезну промислову зону, куди входитимуть нафтопереробний комплекс, автошляхи й залізнична гілка. На думку повсталих, проект, що його влада назвала довгостроковою програмою регіонального розвитку, по суті, забрав би в аборигенів їхні землі, багаті, крім усього іншого, на нафту й уран. Керував повстанням Рафаель Гіллен. Це ім'я, утім, мало кому відоме, оскільки світ знає ватажка повсталих як субкоманданте Маркоса. Апогеєм повстання став виступ чотирьох командирів повстанців із трибуни мексиканського парламенту, з якої вони виклали сенаторам свої вимоги. Маркоса підтримали численні лідери і прибічники світового лівого руху, він став миттєво відомим, і його ім'я не сходило тоді зі шпальт преси й телеекранів. Результатом такого використання не стільки бойової, скільки пропагандистської зброї було виведення федеральних військ із території Ч'япасу й ухвалення парламентом закону про гарантії прав індіанців. Але успіхи ці мало допомогли повсталому населенню, і заколотники, що об'єдналися у сапатистську армію національного визволення, продовжили партизанську боротьбу. (Армію названо на честь Еміліано Сапати, національного героя Мексики, селянського вождя революції 1910–1917 років, розстріляного 1919-го.) Партизанів часто представляють як сепаратистів, котрі домагаються незалежності Ч'япасу, але ті стверджують протилежне – їхня боротьба спрямована на відновлення та захист національного суверенітету Мексики і є частиною світової антиліберальної революції. Можливо, саме Маркос став персоніфікованим символом нового антиглобалістського руху 90-х років, як став таким самим символом Че Гевара у революційні 60-ті.

Фінансова криза, що почалася у Південно-Східній Азії 1997 року – закономірний результат процесів, що відбувалися і результат розвитку світової економіки у 90-х роках ХХ століття. Саме вона дала поштовх, що сколихнув весь світ [5, с. 134].

Другим етапом становлення антиглобалістського руху можна вважати 1999 рік. Тоді у Швейцарії відбулася установча конференція Глобальної дії людей, що об'єднала сотні різних за цілями протестних груп (профспілок, зелених, анархістів, пацифістів та їм подібних) із різних країн для дестабілізації діяльності СОТ і МВФ. (Саме ці організації обвинувачуються антиглобалістами у грабіжницьких для бідних країн торгових і кредитних відносинах, руйнуванні цілих національних економік та в іншому) Пробною кулею стали протести проти учасників зустрічі Міжнародного економічного форуму, що проходила в австралійському Мельбурні 11 вересня 1999 року (воістину символічна дата; можна згадати також, що 11 вересня 1973 року у Чилі стався ультраправий переворот, у ході якого було вбито президента-соціаліста Сальвадора Альєнде).

Після цих подій частина міжнародної спільноти усвідомила, що фінансова глобалізація зайшла надто далеко і у власності великих міжнародних фондів на сьогодні зосереджені настільки великі фінансові ресурси, що їх вистачить для того, щоб зруйнувати економіку будь-якої, навіть найрозвинутішої країни.

Небезпека світової диктатури, як наслідок сильної влади міжнародних фінансових організацій, призвела до створення у червні 1998 року до організації АТТАС, спочатку у Франції, а потім по всій Європі. Ця організація, нараховує близько 100 тисяч активних

членів у 50 країнах світу. Напрямок її діяльності можна назвати реформістським. Об'єкт боротьби – не так корпорації та ліберальна економіка, як спекулянти фінансових ринків. Гігантські прибутки, отримувані керівниками бірж, не задіяних у ніякому реальному виробництві, викликають справедливе обурення профспілок, лівих інтелектуалів та їм подібних діячів. Що й призвело до вимоги стягування з цих операцій соціального податку. Їх підтримав нобелівський лауреат з економіки Джеймс Тобін, який підрахував, що коли зробити це у розмірі всього лише 0,1%, більшість фінансових операцій стануть не вигідними, що різко зменшить кількість валютних спекуляцій. Створена на підтримку цієї, здавалося б простої, ідеї, АТТАС пішла далі й запропонувала на кошти від цього податку створити Світовий фонд розвитку, з якого фінансувалися б соціальні та екологічні програми (звідси й назва – Action pour une taxe Tobin d'aide aux citoyens – АТТАС – «За податок Тобіна на допомогу громадянам»).

Міжнародний рух АТТАС організований як мережа, без будь-яких ієрархічних структур і географічного центру. Спількування між його учасниками здійснюється за допомогою Інтернету, що сприяє обміну інформацією про діяльність. Сьогодні такі організації наявні більш ніж у 30 країнах світу.

У рух антиглобалістів органічно вписалися зелені, яких не слід асоціювати з давно вже респектабельним «Грінпісом» і парламентськими зеленими партіями. Існують значно радикальніші природозахисні рухи, котрі прямо пов'язують порятунок природи із вирішенням соціальних проблем. Ідеологами радикального екоруху можна назвати Ральфа Найдера, Мюррея Букчіна, Дейва Формена та багатьох інших діячів, дуже популярних у своїх не таких уже й вузьких колах. Так само природним було вливання у лави антиглобалістів різноманітних лівих – від поміркованих до радикалів типу троцькістів, маоїстів і навіть червоних скінхедів.

Як ознака нового часу, у русі широко представлені прошарок пролетарів комп'ютерної праці. Ще у Сіетлі 1999 року виникли так звані індімедіа – система електронного обміну інформацією. Нині її можна назвати глобальним інформангентством антиглобалістів, яке веде свою діяльність у вигляді диверсій проти ТНК [6, с. 17].

Перевагами антиглобалізму припустимо вважати наявність перспектив розвитку антиглобалістського руху взаємозалежного з процесом інтегрування формули «глобалізм – антиглобалізм» у теорію сучасних міжнародних відносин. У цьому зв'язку дилема «глобалізм – антиглобалізм» є прикладом бінарно-опозиційного людського мислення і пізнання. Природно, якщо є «світло», то існує й «пітьма», якщо є «плюс», то є і «мінус» [7, с. 140].

Відповідно, розглядаючи поняття антиглобалізм, можемо виокремити ряд позитивних рис, притаманних йому. Насамперед необхідно зазначити, що антиглобалістський рух характеризується багатоаспектністю свого розвитку. Сьогодні антиглобалістські притаманний радикалізм. Але, знову ж таки, цей антиглобалістський аспект не слід плутати з ліво-радикалізмом у марксистському розумінні терміна. Радикальна тенденція в антиглобалізмі ґрунтується на принципах плюралізму. Історичний зміст формування цього соціально-політичного феномена означає, що радикальний плюралізм необхідний для збереження єдності антиглобалістського руху. Для цього є об'єктивні передумови. Антиглобалістський рух надто молодий, надто мало часу у нього було для звичної політичної структуралізації. Тому ставка на радикальний плюралізм робиться свідомо – він є ніби одним з програмових положень антиглобалізму. Наприклад, в антиглобалістських акціях беруть участь як групи, що принципово виступають проти насилля (паціфісти, евангелісти), так і ті організації, що не мислять своєї діяльності без актів насилля (націонал-ізоляціоністи, ліворадикальні групи) [7, с. 145].

Також до позитивних рис відносимо те, що антиглобалізм виявляється у формі неприйняття світової (глобальної) цивілізації, в якій найбільш виражена глобальна економічна дія під назвою спільний ринок, що породжує комплекс глобальних проблем: продовольства, енергетики, народонаселення, забруднення навколишнього середовища, скорочення біологічного розмаїття, які призводять до різкого погіршення якості життя [8, с. 29].

Не можливо вважати антиглобалізм як якесь угруповання анархістів, а це насамперед рух, який є відповіддю на незадоволення досить великої частини західного суспільства нинішньою інтеграцією. Країни Західної Європи вступають у НАТО і Євросоюз, «Макдональдс» здається у провінційному українському місті ознакою цивілізованості, а переговори з МВФ – порятунок для неререформованих економік. Але, водночас, у пресі західних країн можна знайти інформацію про те, що транснаціональні корпорації часто не зважають на інтереси своїх робітників, використовують свою вагу в економіці для ігнорування не лише вимог профспілок, але навіть елементарних прав споживачів, про діяльність МВФ, кредити якого лише підтримують на плаву кримінальні еліти і дозволяють їм і надалі відкладати реформи у своїх країнах. І ці статті пишуть не антиглобалісти, але вони явно вказують на недоліки глобалізму, яких намагається позбутися антиглобалізм [9, с. 20].

Узагалі, ми маємо розуміти, що антиглобалізм пов'язаний з проблемами, що виникають у ході глобалізації. Тобто головною перевагою антиглобалізму є те, що його представники намагаються вирішити ті проблеми, які викликає глобалізм.

Загалом, переваги антиглобалізму прослідковуються як у внутрішній структурі антиглобалістського руху, так і у самій діяльності, де можливо виділити для антиглобалістського руху варіанти перспектив у майбутньому, а саме, перебування в опозиції, являючи собою альтернативу, але не висуваючи ніяких конкретних альтернатив, можливість становлення підсистемою громадянського суспільства та спостерігати за всіма наслідками глобалізації у просуванні суспільства до «іншого світу».

Антиглобалізм має як переваги, так і недоліки. Необхідно зауважити, що і сама глобалізація має свої переваги. Відомо, що теорія глобальної економіки – це ринкова модель. Не враховуючи її, антиглобалісти не пропонують ніякої альтернативи. Не варто забувати, що глобалізація несе досить позитивні складові, як, наприклад, інвестиції в економіку багатьох країн, що розвиваються. Це діяльність, приміром, міжнародних нафтових компаній.

Зокрема, потрібно відрізнити антиглобалізм й ізоляціонізм, до якого залучаються деякі розвинені країни (Японія, Норвегія, Швейцарія), які втілюють політику ізоляціонізму. Такі країни захищають свої ринки від товарів з інших країн, де економіка успішно працює. Але там немає таких грубих, екстремістських проявів, як на зборах антиглобалістів в Європі.

В антиглобалізму поки що немає двох найважливіших складових, котрі могли б зробити його самостійною світовою політичною силою – спільної ідеології і єдиного керівного органу [7, с. 147]. Сам рух організовано на козацький лад, зі своїм тимчасовим отаманом-лідером. Як уважають експерти, екстремізм такого роду за простою може прижитися вже найближчими роками не тільки у Росії, а й в Україні. «Рух антиглобалістів цілком міг би прижитися на українському ґрунті, оскільки він активно використовує протекціоністську риторичку, яка, зазвичай, близька пересічному вітчизняному виробникові. Світову діяльність антиглобалістів переважно спрямовано проти СОТ, ЄС, G-7. З іншого боку, Україні потрібно розв'язати внутрішні проблеми щодо інтеграції з розвиненими країнами, а вже потім, можливо, країна зіштовхнеться з проблемою антиглобалістського руху [3, с. 36].

На справді, усі дії та зусилля антиглобалістів призводять до обмеження транскордонного переміщення капіталу і його перетікання у країни, що розвиваються, такі як Україна, зокрема.

Також цікаво зазначити, що антиглобалістський рух характеризується крайньою непримиренністю, агресивністю і революційністю. Деякі вчені вважають, що це «спонтанна, хаотична, непродумана реакція». Їх виступи і демонстрації супроводжують кожну зустріч «Великої вісімки», різноманітні економічні форуми, присвячені проблемам і перспективам глобалізації. Найчастіше ці виступи бувають далеко не мирними, навіть з людськими жертвами. І тому для пересічного громадянина антиглобалісти виступають як група анархічно налаштованих молодих людей, які категорично заперечують глобалізацію.

Антиглобалістський рух – це переважно рух різнорідний, тому що до його складу входять різноманітні організації, від суто антиглобалістських до радикально-екологічних і маоїстських. Іноді буває так, що новий рух намагаються використовувати у цілях власної реклами маргінали – саме тому, виступи антиглобалістів часто набувають характеру, що не підлягає управлінню і нагадують революцію.

Антиглобалістський рух також вважають популістським рухом, а якщо ми звернемося до історії, то помітимо, що популістський рух використовував незадоволення мас для знищення демократії та встановлення власної диктатури, яка вже не дозволяла населенню виявляти нічого, крім радості. Достатньо згадати фашизм, націонал-соціалізм, які, загалом, починали як соціал-демократи чи зелені, а закінчували тоталітарними режимами. Але все ж таки антиглобалістському руху не вдається пройти таким шляхом. По-перше, тому, що, як вже зазначалось, це рух, який виникає з різнорідних груп, якими складно управляти: навряд чи хтось з його активістів може розраховувати на здійснення принципу «демократичного централізму» і перетворення руху у бойову кримінальну організацію, якими були на момент здійснення своїх революцій Муссоліні, Гітлер, Ленін. По-друге, для перемоги і функціонування подібних режимів потрібна всеохоплююча політична і економічна криза хоча б у країнах, де вони встановлюються – а це навряд чи можливо за умов відсутності такої кризи у західній економіці. По-третє, історія навряд чи допустить повторення одних і тих же соціальних дослідів у тих же формах [10, с. 130].

Отже, антиглобалізм не загрожує нам навіть своїми радикальними діями. Сьогодні прослідковується наскільки потужно просунувся антиглобалізм у використанні інтересів усієї світової спільноти.

Список використаної літератури

1. Политический словарь. URL: <http://mirslivarej.com/pol>.
2. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П. Горбатенко; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенко. 2-е вид., доп. і перероб. К.: Генеза, 2004. 736 с.
3. Гавриш О. Антиглобалізм – ознака об'єднання світової економіки. Дзеркало тижня. 2002. № 28. С. 34–37.
4. Соколенко С.І. Глобалізація і економіка України. К.: Логос, 1999. 566 с.
5. Лебедева М.М., Мельвиль А.Ю. Сравнительная политология, мировая политика, международные отношения: развитие предметных областей. Полис. 1999. № 4. С. 130–140.
6. Супруненко О. Альтернативний світ антиглобалістів. Дзеркало тижня. 2004. № 13. С. 15–21.
7. Сакович В. Антиглобалізм: стан і перспективи. Політичний менеджмент. 2005. № 1. С. 137–142.
8. Межжерін В. Мислити глобально, діяти локально. Дзеркало тижня. 2001. № 44. С. 25 – 31.
9. Левашов В.К. Глобализация и социальная безопасность. Социс. 2002. № 3. С. 19–27.
10. Алексеенко І. Антиглобалістський рух – початок формування світової контркультури? Політичний менеджмент. 2005. № 6. С. 129–138.

**ANTI-GLOBALIZATION:
THE HISTORY AND BACKGROUND OF THE EMERGENCE**

Mykyta Koval

*Technologies National Pedagogical University of M. P. Drahomanov,
Department of Political Psychology and Socio-Legal
Pyrogova str., 9, 01601, Kyiv, Ukraine*

The purpose of this article is to study the history of anti-globalization, its advantages and disadvantages.

Over the last decade, we have faced such a phenomenon as globalization. Accordingly, today the question of anti-globalization is emerging as a phenomenon that characterizes the position of people who oppose globalism. Although the representatives of the anti-globalist movement by themselves argue that they are not against globalism, but only for a certain, renewed form of globalism.

Antiglobalism is a rather specific phenomenon, whose representatives are left radicals and extreme right, anarchists and trade unionists, communists and nationalists. All of them argue that anti-globalization is a superclass movement, and in the economic sense it is aimed at protecting the producers of real goods: workers, entrepreneurs, builders, farmers, as well as doctors, teachers, military (specialists).

The anti-globalist movement is characterized by a multi-aspect of its development, has a rather specific structure, which manifests itself in the absence of centralization of power, that is, there is no single governing body.

Key words: globalism, antiglobalism, radicalism, network character, binary – opposition, ideology, radical-ecological.